

UDK: 341.785(497.6)
Bibliid 0543-3657, 63 (2012)
God. LXIII, br. 1147, str. 136-158
Izvorni naučni rad
Priljen: 10. jun 2012. godine

Saša MRDULJAŠ¹

Oblikovanje međunarodne podrške unitarnoj Bosni i Hercegovini²

SAŽETAK

Nemogućnost usaglašavanja političkih ciljeva bosansko-hercegovačkih Hrvata, Srba i Muslimana/Bošnjaka dovela je početkom 1992. međunarodnu zajednicu na arbitrarne i sukreatorske pozicije u kontekstu iznalaska rješenja za BiH. Inicijalno je međunarodna zajednica držala, što se očitivalo i u tada nuđenom Cutileirovom planu, da je za tu republiku i harmonizaciju međunacionalnih relacija unutar nje najpodesnije složeno, (kon)federativno uređenje. Do te mjere da je prihvaćanje Cutileirovog plana predstavljalo jedan od preduvjeta za njeno međunarodno priznanje. No, uskoro nakon izbijanja rata u travnju 1992. međunarodna zajednica prihvaća da jedino unitarni model ustrojstva BiH predstavlja etički opravdano, funkcionalno rješenje te otpočinje djelovati u tom smislu. Mada ratne okolnosti nisu bile prikladne za takav vid djelovanja, što se napokon očitivalo u uspostavi „daytonske“ BiH, podrška će unitarizaciji ostati konstantom međunarodnog pristupa toj zemlji. Sukladno naznačenom, u priloženom se radu analiziraju okolnosti koje su tijekom 1992. dovele do nastanka međunarodne podrške unitarizaciji BiH kao i refleksije te podrške na bosansko-hercegovačke međunacionalne odnose.

Ključne riječi: Unutrašnje uređenje Bosne i Hercegovine, Hrvati, Srbi, Muslimani/Bošnjaci, etnički odnosi, međunarodna zajednica.

1. Uvod

Temeljni politički problem kojim se u drugoj polovici osamdesetih godina prošlog stoljeća suočilo jugoslavensko društvo bio je u nemogućnosti usklađivanja različitih, nacionalno-interesnim pozicijama determiniranih

¹ Dr sci. Saša Mrduljaš, znanstveni suradnik Instituta društvenih znanosti „Ivo Pilar“ – centar Split. E-mail: sasa.mrduljas@pilar.hr.

² Ovaj članak izrađen je u okviru znanstveno-istraživačkog projekta „Hrvatski identitet i multikulturalnost Mediterana u doba globalizacije“, šifra: 194-1941560-1546. Stavovi izneti u članku odražavaju isključivo poglede autora.

gledišta oko daljnjeg oblikovanja jugoslavenskog federalizma. Dok su vodstva Srbije, Crne Gore te politički uvelike autonomne JNA, koja se u uvjetima izrazite brojčane nadmoći Srba u svom vodstvu³ postupno transformirala u srpsku nacionalnu instituciju, bile za njegovo prožimanje unitarnim elementima – vodstva su ostalih republika u većoj ili manjoj mjeri bila za to da se dodatno upotpuni konfederalističkim značajkama. Neslaganja oko tog pitanja dovela su početkom 1990. do raspada glavnog kohezivnog faktora unutar države, odnosno Saveza komunista Jugoslavije (SKJ). Uskoro su uslijedili višestranački izbori. Etabliranjem demokratski izabраних vladajućih garnitura polarizacija se produbljuje do te mjere da suprotstavljene strane, u nemogućnosti usuglašavanja vlastitih ciljeva, samostalno djeluju na njihovom ostvarenju. Takvo će djelovanje u konačnici, početkom ljeta 1991. dovesti do proglašenja neovisnosti Slovenije i Hrvatske, te time potaknute kratkotrajne intervencije JNA u najzapadnijoj jugoslavenskoj republici. Ubrzo nakon toga dolazi do izbivanja rata u Hrvatskoj.

Otpočinjanje ratnih sukoba označava početak direktnog uključivanja međunarodne zajednice u pokušaje razrješenja jugoslavenske problematike. Njen primarni cilj svodio se na pacifikaciju ratnih žarišta te iznalazak političko-pravnih rješenja koja bi dugoročno stabilizirala jugoslavenski prostor. Međunarodno mirovno djelovanje u kontekstu Slovenije vrlo je brzo rezultiralo uspjehom. Oružane su konfrontacije zaustavljene već nakon tjedan dana nakon čega je uslijedilo povlačenje JNA iz te republike. No, ratni je sukob u Hrvatskoj, za razliku od onog u Sloveniji, bio izrazito oštar obzirom da se nasuprot hrvatskim snagama nalazio i velik dio lokalnog srpskog stanovništva. Ipak, i u ovom slučaju međunarodno je posredovanje rezultiralo određenim uspjehom. Početkom siječnja 1992. u Hrvatskoj je uspostavljeno uglavnom stabilno primirje, pri čemu je oko četvrtine te republike ostalo pod srpskom kontrolom.

Pokušaj međunarodne zajednice za iznalaskom političkog rješenja za Jugoslaviju nije urodio plodom. Međunarodni, Carringtonov plan unutrašnjeg (pre)ustrojstva te zemlje, koji je u inicijalnoj formi ponuđen početkom listopada i koji je Jugoslaviju zamišljao kao svojevrсну zajednicu neovisnih država, propao je nakon što su ga u studenom 1991. definitivno odbile Srbija i Crna Gora. U tim okolnostima međunarodna zajednica iskazuje spremnost za priznanjem državne neovisnosti onih jugoslavenskih republika koje ga zatraže, uz temeljni uvjet da je takvo što volja političke većine unutar republika koje zatraže priznanje, te da su unutar njih zaštićena ljudska prava i prava brojčano manjinskih etničkih skupina.⁴ Na taj će način biti pokrenut proces koji će vremenom dovesti do neovisnosti svih republika bivše Jugoslavije.

³ Unutar JNA Srbi su još 1985. predstavljali 57,2%, a naknadno oko 70% djelatnoga vojnog kadra. Prema: Ozren Žunec, „Rat u Hrvatskoj 1991–1995”, *Polemos*, vol. I, br. 1, 1998, Internet: <http://www.hsd.hr/polemos/prvi/03.html>, 02/04/2010; Davor Domazet-Lošo, *Hrvatska i veliko ratište*, Udruga sv. Jurja, Zagreb, 2002, str. 44.

⁴ Vladimir-Đuro Degan, *Hrvatska država u međunarodnoj zajednici*, Globus, Zagreb, 2002, str. 220, 319–329.

Unatoč relativnoj uspješnosti svog dotadašnjeg pacifikatorskog djelovanja, međunarodna se zajednica početkom 1992. tek trebala suočiti sa najsloženijom problematikom jugoslavenskog prostora; onom koja se odnosila na prilike u etnički izrazito heterogenoj BiH. U prilikama označenim raspadom Jugoslavije pitanje je budućeg statusa i uređenja te republike prijeto izbijanjem međunacionalnih sukoba. Ispravno uočivši navedeno stanje međunarodna se zajednica početkom veljače direktno uključuje u pokušaje stabiliziranja prilika u BiH, prvenstveno posredstvom kreacije odgovarajućeg modela njenog unutrašnjeg uređenja. Takvog koji bi na temelju podjednakog uvažavanja pozicija i interesa triju bosansko-hercegovačkih naroda tj. Hrvata, Srba i Muslimana/Bošnjaka omogućio da buduća, neovisna BiH bude zemljom harmoničnih međunacionalnih odnosa i funkcionalnom multietničkom državom.

2. Inicijalni odnos međunarodne zajednice prema unutrašnjem uređenju Bosne i Hercegovine

Prostorni i institucionalni okvir bosansko-hercegovačke problematike te relevantne političko-pravne smjernice za njeno razrješenje formirani su, za razliku od etničke slike BiH, u recentnoj povijesti. Naime, u sklopu svog djelovanja na redefiniciji Jugoslavije u federativnu socijalističku republiku, koja se odvija tijekom i neposredno nakon Drugog svjetskog rata, komunistička je partija te zemlje uz ostalo dala poticaj nastanku republike BiH, prvenstveno zbog suzbijanja daljnog hrvatsko-srpskog državotvornog nadmetanja te s ciljem usklađivanja hrvatsko-srpskih relacija. Ono je bilo preduvjetom obrambene, točnije egzistencijalne sposobnosti Jugoslavije.⁵ Također, kako bi se dokinulo spomenuto nadmetanje naspram „nacionaliziranja” bosansko-hercegovačkih muslimana, čija je svrha bila u jačanju hrvatskih i srpskih državotvornih pozicija na prostoru BiH, komunistička je partija dala poticaj i njihovom formiranju u posebnu naciju.

Da bi se pak izbjeglo da sama BiH postane poligonom međunacionalnih sukoba, da bi se spriječilo da unutar te republike, u odgovarajućim okolnostima nastane koalicija dvaju naroda protiv trećeg, te da je eventualno ne bi „prisvajala” najbrojnija etnička zajednica, već je prilikom njenog nastanka određeno da ima biti nacionalnom tvorevinom svakog od svoja tri naroda.⁶ S tim u vezi, esencijalni dio ustavnog određenja BiH (1974) govorio je o njoj kao državi triju konstitutivnih, suverenih i jednakopravnih naroda, tj. Hrvata, Srba i Muslimana/Bošnjaka.⁷ Dakle, kao o svojevrsnoj (kon)federaciji tih triju naroda. Sukladno toj, za harmonično strukturiranje nacionalnih statusa i odnosa izuzetno afirmativnoj definiciji, u „trenutku”

⁵ Alija Isaković, *O „nacionaliziranju” Muslimana*, Globus, Zagreb, 1990, str. 300; Nijaz Duraković, *Prokletstvo Muslimana*, Oslobođenje, Sarajevo, 1993, str. 122-123.

⁶ Branko Petranović, Momčilo Zečević, *Jugoslavija 1918/1984 - zbirka dokumenata*, Rad, Beograd, 1985, str. 541.

⁷ *Ustavi i ustavni zakoni*, Informator, Zagreb, 1974, str. 62, 70, 103.

raspada Jugoslavije BiH zapravo nije niti trebala postati etno-politički problematičnom zonom (bivšeg) jugoslavenskog prostora. Ona je imala funkcionirati kao zemlja u kojoj sva tri naroda, zahvaljujući vlastitoj, *de facto* teritorijalno-samoupravnoj sposobnosti, u potpunosti osiguravaju svoje pozicije i interese, te suglasjem rješavaju pitanja od zajedničkog bosansko-hercegovačkog značaja.

Međutim, problem je bio u tome što za komunističke vlasti na tom određenju nije uspostavljeno odgovarajuće unutrašnje uređenje BiH, odnosno što se naknadno, nakon demokratski provedenih izbora vodeće stranke triju naroda, tj. bosansko-hercegovačka Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) i Srpska demokratska stranka (SDS) te muslimanska/bošnjačka Stranka demokratske akcije (SDA), nisu uspijevale dogovoriti oko ustrojstva BiH.⁸ U osnovi, oko njene transformacije iz deklarativne (kon)federacije triju naroda u funkcionalnu (kon)federaciju njihovih triju prostorno-autonomnih cjelina. Mjesto dogovora koji bi omogućio da BiH bude uspješnom multietničkom zemljom, koja može funkcionirati i bez Jugoslavije i bez komunističkog ili kakvog drugog, primjerice inozemnog patronata, vodstva su navedenih triju stranaka artikulirala vlastite, megalomanske i izrazito konfliktno-poticajne državotvorne ciljeve.

Konkretno, u završnoj fazi raspada Jugoslavije, nakon što je pojava Carringtonovog plana potakla nastanak hrvatsko-muslimanske/bošnjačke koalicije koja je majorizacijom Srba djelovala u pravcu državnog osamostaljenja BiH, bosansko-hercegovačke su vladajuće stranke djelovale sa krajnje suprotstavljenih pozicija. Hrvati su bili za to da buduća, neovisna BiH bude (kon)federativnom državom formiranom od triju, uvjetno, nacionalnih jedinica. Pri tome su držali da bi njihovoj jedinici trebalo pripasti oko trećine teritorija.⁹ Muslimani/Bošnjaci su se zalagali za uređenje BiH kao unitarne („građanske“) države. Takve koja bi u uvjetima njihove, gotovo apsolutno većinske brojčane nadmoći faktički, na cjelokupnoj prostornosti funkcionirala kao muslimanska/bošnjačka nacionalna država.¹⁰ Pri tome su odbijali ikakvu unutarnju podjelu BiH izuzev one koja bi se bazirala na funkcionalnim, neetnički definiranim principima. Srbi su bili protiv neovisnosti te su djelovali u pravcu formiranja posebne srpske države u BiH, u perspektivi pridružene

⁸ U skladu sa ustaljenom praksom pri opisu i analizi međunarodnih i međuetničkih odnosa (Radovan Vukadinović, *Osnove teorije međunarodnih odnosa i vanjske politike*, Školska knjiga, Zagreb, 1989, str. 134), u radu se uglavnom koristimo nacionalnim imenom pojedinog naroda kada govorimo o karakteru, djelovanju i učinku vladajuće politike i državotvorne ideologije unutar njega. Ta uvjetna identifikacija, podrazumijeva se, ne dopušta da prosudbe o tim politikama i ideologijama, kakve god one bile, posluže kao prosudbe o samim narodima. Ukoliko prosuđivanja o narodima uopće imaju ikakva smisla, tad bi ona zasigurno trebala biti utemeljena na daleko složenijim saznanjima od onih koja proizlaze iz uvida u politike i ideologije koje su u određenom vremenu dominantne unutar njih.

⁹ Kasim I. Begić, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma (1991–1996)*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1997, str. 65; dnevnik *Oslobođenje*, Sarajevo, 26.03.1992, str. 5.

¹⁰ Šaćir Filandra, *Bošnjačka politika u XX. stoljeću*, Sarajevo, Sejtarija, 1998; Mirjana Kasapović, *Bosna i Hercegovina: podijeljeno društvo i nestabilna država*, Politička kultura, Zagreb, 2005, str. 18; Anto Valenta, *Podjela Bosne i borba za cjelovitost*, HKD Napredak, Vitez, 1991, str. 73–74.

Srbiji, za koju su tražili blizu dvije trećine bosansko-hercegovačkog prostora.¹¹ Istodobno, najavljivali su svoje oružano djelovanje na ostvarenju tog cilja ukoliko BiH bude međunarodno priznata kao unitarna država.¹²

Nakon što je početkom veljače 1992. međunarodna zajednica otpočela svoj direktni angažman na razrješenju bosansko-hercegovačke problematike, njeno je temeljno djelovanje bilo usmjereno prema uravnoteživanju spomenutih državotvornih ciljeva kako bi se očuvao mir unutar BiH. Pri tome je okvir tog djelovanja bio uvjetovan dotadašnjim, ustrajnim međunarodnim insistiranjem na očuvanju subjektiviteta i teritorijalne cjelovitosti jugoslavenskih republika. Drugim riječima, međunarodni je pristup podrazumijevao opstojnost BiH i nepovredivost njenih vanjskih granica. Vrlo brzo nakon involviranja u bosansko-hercegovačke prilike međunarodna je zajednica postigla značajan uspjeh. Njen, kolokvijalno rečeno Cutileirov plan unutrašnjeg uređenja BiH, čije je prihvaćanje predstavljalo jedan od uvjeta međunarodnom priznanju bosansko-hercegovačke neovisnosti¹³ vodstva su sva tri naroda neformalno prihvatila već 18. ožujka 1992. Riječ je bila o planu koji je uvelike bio sukladan višenacionalnom karakteru BiH i njenom ustavnom određenju. Trebao je, uz ostalo, onemogućiti da u BiH dođe do pojave koalicije dvaju naroda koja bi djelovala protiv interesa trećeg ili da ta zemlja postane nacionalnom državom „svog“, bročano većinskog naroda. Po njemu je BiH imala biti izrazito integriranom konfederativnom tvorevinom konstituiranom od triju, uvjetno, nacionalnih jedinica.¹⁴ Njihov opseg i prostorni raspored nije bio određen no primarno se imao zasnivati na postojećim etno-demografskim i etno-teritorijalnim realitetima. Oni su pak bili takvi da je po popisu 1991. u BiH od ukupno 4.377.033 stanovnika bilo 760.852 ili 17.4% Hrvata, 1.366.104 ili 31.2% Srba i 1.902.956 ili 43.5% Muslimana/Bošnjaka, 242.682 ili 5.5% Jugoslavena,¹⁵ te 104.439 ili 2.45% ostalih.¹⁶ Nadalje, od 51.183 km² bosansko-hercegovačkog teritorija hrvatski etnički prostori zauzimali su približno 9.948,99 km² ili 19.44% BiH, muslimanski/bošnjački etnički prostori 14.550,98 km² ili 28.43% BiH, dok su srpski etnički prostori zauzimali 26.683,03 km² ili 52.13% BiH (vidjeti priloženi zemljovid).¹⁷

¹¹ Dnevnik *Oslobođenje*, Sarajevo, 13/14.03.1992, str. 4; Suzan Vudvord, *Balkanska tragedija*, Filip Višnjić, Beograd, 1997, str. 210.

¹² Warren Zimmermann, *Izvori jedne katastrofe*, Globus, Znanje, Zagreb, 1997, str. 217, 221, 226.

¹³ Dnevnik *Slobodna Dalmacija*, Split, 19.03.1992, str. 4; 30.03.1992, str. 11; 7.04.1992, str. 13.

¹⁴ Saša Mrduljaš, „Oblik državnog uređenja Bosne i Hercegovine po Cutileirovom planu (18. ožujka 1992) međunarodne zajednice“, *Suvremene teme*, god. 2, br. 1, 2009, 48–60.

¹⁵ Stanovnici BiH koji su se izjasnili kao Jugoslaveni najvećim su dijelom potjecali iz kojeg od triju bosansko-hercegovačkih naroda.

¹⁶ Jakov Gelo, Marinko Grizelj, Anđelko Akrap (urs), *Stanovništvo Bosne i Hercegovine – narodnosni sastav po naseljima*, Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1995, str. 9.

¹⁷ Saša Mrduljaš, „Veličina etničkih prostora u Bosni i Hercegovini (1991) i njihova podjela po Daytonskome mirovnom ugovoru (1995)“, *Politička misao*, god. 45, br. 3–4, 2009, str. 227.

Prihvatanjem plana Srbi su iskazali spremnost da žive u neovisnoj BiH, te da se srpska bosansko-hercegovačka jedinica prostire na znatno manje teritorija od početno traženih 2/3 BiH. Hrvati su prihvaćali da hrvatska jedinica bude znatno manja od prethodno zahtijevane trećine BiH. Izgledalo je da potpisivanjem Cutileirovog plana i Muslimani/Bošnjaci odustaju od svog velikodržavnog cilja, te da su spremni živjeti u BiH koja ne bi bila samo muslimanskom/bošnjačkom, nego i nacionalnom tvorevinom drugih dvaju naroda. Međutim, već krajem ožujka i početkom travnja, potaknuti skorim najavama međunarodnog priznanja, faktički odbacuju prethodno prihvaćeni plan te manifestiraju spremnost da državni status BiH iskoriste za njenu transformaciju u unitarnu zemlju.¹⁸ Zapravo, izražavaju spremnost da djeluju s ciljem nametanja svoje etničke vlasti na cjelokupnoj prostornosti BiH, realno na njenom nametanju bosansko-hercegovačkim Hrvatima i Srbima. To što je početkom travnja, u uvjetima muslimanskog/bošnjačkog odbijanja plana i najave djelovanja na unitarnoj BiH uistinu došlo do njenog međunarodnog priznanja Srbi su iskoristili kao povod za otpočinjanje oružanog utvrđivanja vlastitih etničkih teritorija, te za napade na hrvatske i muslimanske/bošnjačke etničke prostore koji su stajali na putu nastanka kompaktne srpske jedinice. Time otpočinje rat u BiH.

Bitno je naglasiti da je u novonastalim, ratnim okolnostima na artikulaciju srpske politike u BiH imala svog utjecaja međunarodna podrška cjelovitosti i opstojnosti te zemlje. Tako će srpska strana i nakon otpočinjanja vojnih djelovanja nastaviti sudjelovati na pregovorima o unutrašnjem uređenju BiH na bazi tada aktualnog Cutileirovog plana. No, sukladno srpskoj oružanoj nadmoći te karakteru zauzimanja teritorija, nastajati će novo činjenično stanje. Takvo koje je Srbima omogućavalo zahtjeve za znatno opsežnijim političko-pravnim i teritorijalnim statusom od onog koji bi proizašao iz kompromisnog rješenja. Pored ostalog, zbog toga nije bila moguća suradnja srpske i (kon)federativnom ustrojstvu također sklone hrvatske strane. Dakle, suradnja između dvije zajednice koje su predstavljale većinu stanovništva u BiH i kojima su etničkih prostori zauzimali glavninu bosansko-hercegovačkog teritorija. Mjesto toga i one su se izbijanjem rata našle na oštrim protivničkim pozicijama.

3. Utjecaj početne faze rata na stavove međunarodnog javnog mnijenja prema Bosni i Hercegovini

Tijekom prvih ratnih mjeseci doći će do korijenite promjene u odnosu međunarodne zajednice prema načinu rješenja bosansko-hercegovačke problematike. Pri tome neće biti dovedena u pitanje čvrsta podrška održanju BiH i nepovredivosti njenih granica. Osim što se takav vid podrške, općenito gledano uklapao u uobičajenu međunarodnu praksu, početkom je devedesetih bio dodatno potican raspadom SSSR. Izvan okvira Rusije ostajalo je oko 25.000.000 Rusa,¹⁹ ponajprije u Ukrajini i Kazahstanu unutar kojih su do

¹⁸ Dnevnik *Oslobođenje*, Sarajevo, 26.03.1992, str. 5; 02.04.1992, str. 4.

¹⁹ Radovan Vukadinović, *Postkomunistički izazovi europskoj sigurnosti*, Ziral, Zagreb, 1997, str. 166.

daljnog ostajali raspoređeni i golemi arsenali sovjetskog nuklearnog oružja. Također, u prilikama državnog rastrojstva i samu su Rusiju dodatno destabilizirali lokalni separatistički pokreti (Čečeni, Tatari). U tim okolnostima, problematiziranje opstojnosti pojedinih država i njihovih granica moglo je imati globalno nesagledive posljedice. Do promjena međunarodnog pristupa BiH prvenstveno će doći u odnosu na karakter njenog budućeg unutrašnjeg uređenja. Faktično muslimansko/bošnjačko odbijanje Cutileirovog plana te samo izbijanje rata nisu imali bitnog utjecaja na nastanak tih promjena. Međunarodna je zajednica i nakon tih događaja nastavila podržavati isti plan.²⁰ Primjerice, Vijeće sigurnosti UN u Rezoluciji 752 od 15. svibnja 1992, „pozdravlja napore poduzete od Europske Zajednice u okviru rasprave o ustavnom uređenju za Bosnu i Hercegovinu pod okriljem Konferencije o Jugoslaviji, zahtjeva da se rasprave obnove bez odgode, i zahtjeva od tri zajednice u Bosni i Hercegovini da aktivno i konstruktivno sudjeluju u tim raspravama na trajnom temelju po preporuci Generalnog sekretara i da zakluče i implementiraju ustavna uređenja na način kako se izrađuju u tripartitnim razgovorima”.²¹ Na redefiniciju pristupa međunarodne zajednice utjecala su složenija zbivanja i okolnosti.

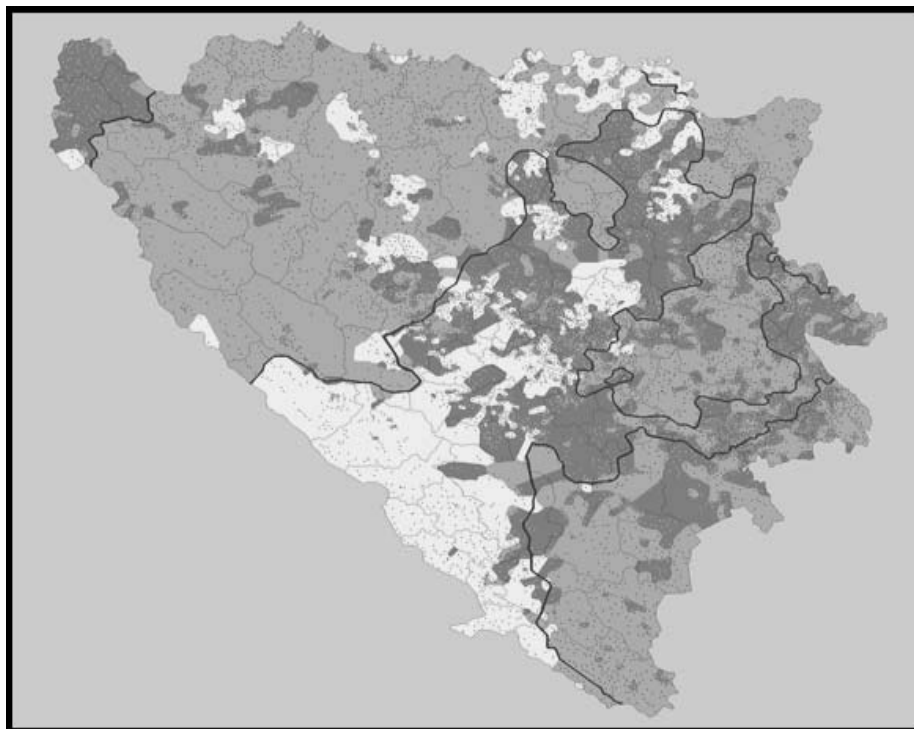
Obzirom na svoju izrazitu vojno-tehničku nadmoć Srbi su vrlo brzo po izbijanju rata ostvarili gotovo sve strateške ciljeve. Praktički na svim bojištima hrvatske i muslimanske/bošnjačke snage, tj. Hrvatsko vijeće obrane (HVO) i Armija BiH, udružene u Oružane snage BiH (OS BiH) doživljavale su poraze. Tako su krajem 1992. prostori pod srpskom vlašću, organizirani u Republiku Srpsku (RS), zauzimali su oko 63% BiH.²² Približno onoliko teritorija koliko je srpska strana, u kontekstu svojih jednostranih zahtjeva tražila za vlastitu jedinicu prije izbijanja oružanih sukoba. Već sama uspješnost srpskih vojnih djelovanja, očitovana u zauzimanju niza hrvatskih i muslimanskih/bošnjačkih etničkih prostora, dovela je do toga da se unutar dominantnog, za zbivanja u BiH zainteresiranog dijela međunarodne javnosti formiralo gledište po kojem Srbi djeluju isključivo sa, kako se navodilo, „agresivno-osvajачkih pozicija”. Zbog toga se međunarodna pozornost koncentrirala prvenstveno na srpsku stranu, te je prema njoj zauzet oštrij politički stav. To što su Hrvati i Muslimani/Bošnjaci posredstvom vlastitih političkih platformi pretendirali na zauzimanje dijela ili cjeline srpskih etničkih prostora nije imalo posebnog značaja za inozemnu percepciju bosansko-hercegovačkih ratnih zbivanja. Činjenica da nisu imali potencijal da ostvare svoje ciljeve, te da su gubili u sukobu sa Srbima, utjecala je na nastanak uvjerenja po kojem ta dva naroda, u odnosu na Srbe djeluju samo sa etički opravdanih, obrambenih pozicija.

²⁰ Brana Marković, *Jugoslovenska kriza i svet*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2000, str. 44–45.

²¹ Rezolucija VS UN br. 752 (15.05.1992), Internet, <http://daccess.ods.un.org/TMP/4589687.html>, 02/04/10.

²² Prostorni i prostorno-demografski pokazatelji prezentirani u radu proizašli su, ukoliko nije drugačije navedeno, iz autorovih, odgovarajućim kompjutorskim programima omogućenih proračuna baziranih na uvidu u tadašnje vojno-teritorijalne odnose, zatim na priloženoj (etničkoj) karti BiH te na statističkim podacima objavljenim kod: Jakov Gelo, Marinko Grizelj, Anđelko Akrap (urs), *Stanoništvo Bosne i Hercegovine – narodnosni sastav po naseljima*, op. cit.

ETNIČKA KARTA BOSNE I HERCEGOVINE (1991)
I VOJNA RASPODJELA TERITORIJA KRAJEM 1992.

tanke crte – vanjske granice BiH i granice njenih općina (1991); podebljana crta – linija fronta između Vojske RS (nadzire 63% BiH) te HVO (16%) i Armije BiH (21%) krajem 1992; točke – naselja BiH; bijelo – hrvatski etnički prostori; smeđe – srpski etnički prostori; tamno – muslimanski/bošnjački etnički prostori. NAPOMENA: Na prostorima van kontrole Vojske RS, HVO je uglavnom nadzirao hrvatske a Armija BiH muslimanske/bošnjačke etničke prostore. Etničku kartu izradio dr. sci. Saša Mrduljaš prema podacima: Jakov Gelo, Marinko Grizelj, Anđelko Akrap (urs), *Stanovništvo Bosne i Hercegovine – narodnosni sastav po naseljima*, Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1995.

Nadalje, u okolnostima već prisutnog doživljaja srpske strane kao „agresivno-osvajачke“, u kojima je pažnja usmjeravana prvenstveno na karakter njenih djelovanja, kriminalna i zločinačka aktivnost pojedinaca i grupacija na teritoriju pod kontrolom RS postaje presudnim, medijski uvelike popraćenim „doprinosom“ formiranju izrazito negativnog medijskog stava o Srbima.²³ U takvom „ozračju“, u uvjetima usredotočenosti na zločine počinjene na prostorima pod Vojskom RS slab ili nikakav interes iskazivan je prema sudbini nekih 306.000 Srba nastanjenih, po popisu iz 1991, na prostorima koji

²³ Branka Magaš, Ivo Žanić (urs), *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991–1995*, Jasenski i Turk, Dani, Zagreb, Sarajevo 1999, str. 295; dnevnik *Slobodna Dalmacija*, Split, 05.08.1992, str. 12. i 06.08.1992, str. 11.

su se krajem 1992. nalazili pod HVO i Armijom BiH. Jednako tako i prema informacijama o zločinima koji su počinjeni nad pripadnicima tog naroda.²⁴

Efikasnost srpskih vojnih djelovanja te nedjela koja su pojedini Srbi počinili nakon izbivanja rata bili su odlučujući za nastanak predodžbe po kojoj je srpska strana „agresorska i zločinačko-poticajna“, i dali su, krajem svibnja 1992,²⁵ doprinosa međunarodnom sankcioniranju i izoliranju Savezne Republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore), a time i bosansko-hercegovačkih Srba. No nisu bili odlučujućim razlogom za, politički gledano dalekosežnu promjenu međunarodnog odnosa prema BiH. O tome najbolje svjedoči to što je međunarodna zajednica, kako je navedeno, nastavila podržavati Cutileirov plan i nekoliko mjeseci nakon izbivanja rata u toj zemlji. Ratna stvarnost i doživljaji o njoj tek su predstavljali odgovarajuću osnovu iz koje je, uz odgovarajuće poticaje proizišla promjena međunarodnog pristupa BiH.

Činjenica je da su na prostorima pod srpskom kontrolom ili izvrnutim napadima Vojske RS Hrvati, koji su, što je za temu bitno kršćani kao i Srbi i koji su baš kao Srbi bili za složenu BiH, podjednako loše prolazili kao i muslimanski Bošnjaci opredijeljeni za unitarnu BiH. Iz prostog razloga što su bosansko-hercegovački politički i ratni sukobi bili motivirani nacionalno-interesnim, a ne vjersko-civilizacijskim motivima. Međutim, ne samo da je Hrvata na tim teritorijima bilo znatno manje nego su se oni, za razliku od Srbima okruženijih i za obranu slabije pripremljenih Muslimana/Bošnjaka, najvećim dijelom uspjeli povući pred srpskim vojnim prodorom (Kupres, Jajce, Bosanska Posavina). Pored toga, unutar enklava su Muslimani/Bošnjaci bili jedinim ili izrazito većinskim žvljem. Taj je realitet doveo do toga da osim srpskih niti hrvatska stradanja nisu bila predmetom značajnije inozemne pozornosti. Praktički, stvoren je dojam po kojem su jedine žrtve rata tek Muslimani/Bošnjaci. Obzirom da su se po svojoj islamskoj vjersko-civilizacijskoj odrednici najupečatljivije razlikovali od svojih kršćanskih bosansko-hercegovačkih susjeda, bilo je vrlo lako stvoriti dojam po kojem su njihova stradanja proizišla ne iz nacionalno-političkih determiniranosti već iz bošnjačke ukorijenjenosti u islamski kulturni krug. Jednostavno, da stradaju tek zbog tog što su muslimani.

Nastanak prikazane percepcije predstavljao je izuzetno opterećenje za „zapadni dio“ međunarodne javnosti. Jer upravo su zapadne, uvjetno rečeno kršćanske države, članice Europske zajednice te Sjedinjene Američke Države, bile te koje su „u ime“ međunarodne zajednice preuzele i zadržale vodstvo u iznalasku rješenja za BiH. Dakle, za zemlju smještenu u središtu, uvjetno rečeno, kršćanske Europe. Za zemlju unutar koje je obitavala jedna muslimanka zajednica „napuštena od zapada i progonjena zbog svoje

²⁴ „Nekoliko izvještača je kasnije izjavilo da su morali znati da je zapravo gubljenje vremena i energije svaki pokušaj da se dostave prizori srpskih patnji jer bi oni samo izazvali otpor njihovih pretpostavljenih u domovini. CNN je predvodio u emitiranju prigodnih 'fleš' - izvještaja, poštedujući gledatelje bilo kakvih moralnih dilema: Muslimani su bili dobri, a Srbi loši“, Nora Belof, *Jugoslavija – jedan rat koji se mogao izbjeći*, Plato, Beograd, 1999, str. 87.

²⁵ Brana Marković, *Jugoslovenska kriza i svet*, op. cit., str. 47–48.

vjere".²⁶ Razumljivo, u tim okolnostima zapadnoj se javnosti, uz ostalo iz islamskog „svijeta“ te naspram tog istog „svijeta“ nametao osjećaj moralne i političke (su)odgovornosti.²⁷ Od njega se pak nastojala rasteretiti iskazivanjem, za početak duboke solidariziranosti sa bosansko-hercegovačkim muslimanima te produkcijom, ukoliko povučemo (globalne) paralele sa odnosom prema nekim drugim zajednicama izloženim ratnim stradanjima, uvelike isforsirane simpatije prema njima.²⁸

Razumljivo da su navedeno, za afirmaciju vlastitih državotvornih ciljeva izuzetno povoljno međunarodno raspoloženje Muslimani/Bošnjaci pokušali politički kapitalizirati.²⁹ Naime, njihovom projektu unitarizacije, točnije transformacije BiH u vlastitu nacionalnu državu s pravom su se protivili bosansko-hercegovački Srbi i Hrvati. U osnovi, da bi se takvo što postiglo valjalo ih je prethodno poraziti. A oni su predstavljali većinu bosansko-hercegovačkog stanovništva, etnički prostori ta dva naroda zauzimali su 71,6% BiH, pod kontrolom Vojske RS i HVO bilo je krajem 1992. nekih 79% njenog teritorija. Jednostavno, samo u osloncu na vlastite potencijale Muslimani/Bošnjaci nisu mogli ostvariti svoje državotvorne ciljeve. Za takvo što bila im je neophodna međunarodna politička, po mogućnosti i vojna podrška. No, nju su mogli dobiti jedino ukoliko svoje, u biti ekspanzionističke ciljeve prikažu na odgovarajući propagandni način. Svakako, pri tome je od izuzetnog značaja bilo održati i potencirati dojmove o dimenzijama njihovog stradalništva u bosansko-hercegovačkom ratu. Jer ukoliko su oni u bitnome doprinijeli nastanku solidarnosti i simpatija prema Muslimanima/Bošnjacima, zbog čega ne bi doprinijeli i nastanku konkretne međunarodne podrške muslimanskim/bošnjačkim državotvornim ciljevima?³⁰ U tu je svrhu, pored ostalog, imalo poslužiti izrazito kvantitativno uvećavanje broja ubijenih i protjeranih u ratnom sukobu. Do te mjere da se stekne dojam da je muslimanski/bošnjački živalj izložen genocidnom pogromu golemih razmjera. Tako se već krajem 1992. tvrdilo da su srpske snage pobile 130.000 i protjerale 1.500.000 Muslimana/Bošnjaka. Polovicom iduće godine broj ubijenih uvećan je na 200.000 ljudi,

²⁶ Brendan Simms, *Najsramniji trenutak – Britanija i uništavanje Bosne*, Buybook, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, The Bosnian Institute, Sarajevo, Beograd, London, str. 26.

²⁷ „Neće li nam, jednog dana, Sarajlije reći: ‘Dok su nas klali poput janjaca, Vi, Europa, NATO, UN, gdje ste bili?’“, Paolo Rumiz, *Maske za masakr*, Derieux, Zagreb, 2000, str. 127; Suzan Vudvord, *Balkanska tragedija*, op. cit., str. 290.

²⁸ „Prvenstveno se Srbi poistovjećuju sa šumom i planinama. Muslimani, suprotno tome, hvataju se grada, stanuju u blizini rijeke, spontano nalaze u njenoj okolini vlastite uporišne točke, točke susretanja i kulturološkog prihvaćanja.“ (...) „Dok ovako razmišljam, Sarajevo je (...) Kanita Fočak koja na tri stotine metara od srpskih linija otvara školu lijepog ponašanja; to je red djece koja idu, za vrijeme rata, naučiti bonton.“, Paolo Rumiz, *Maske za masakr*, op. cit., str. 116, 125.

²⁹ „Oslanjali smo se (...) i na sveopću podršku europskog i američkog javnog mnijenja i osobito nama potpuno naklonjene štampe i njenih brojnih predstavnika“, Muhamed Filipović, *Bio sam Alijin diplomata*, Delta, Bihać, 2000, knj. 1, str. 205.

³⁰ S tim u vezi, razumljivo je da se uz ostalo i „muslimanska/bošnjačka diplomacija maksimalno koristila statusom žrtve, potpomognuta uspješnom medijskom kampanjom“, Mario Nobile, *Hrvatski feniks – diplomatski procesi iza zatvorenih vrata 1990–1997*, Globus, Zagreb, 2000, str. 587.

prvenstveno Muslimana/Bošnjaka.³¹ U konačnici u inozemnim je krugovima upravo taj „podatak“ naširoko prihvaćen kao relevantan.³²

Na političko-ustrojstvenom polju za muslimansku/bošnjačku stranu od presudnog je značaja bilo dokidanje međunarodne podrške Cutileirovom planu, odnosno složenom uređenju BiH. U tu se svrhu daje poticaj tezi po kojoj je upravo ta podrška doprinijela izbijanja rata, borbi oko teritorija, razdvajanju ljudi na nacionalnoj bazi i njihovim stradanjima, etničkom čišćenju.³³ Nasuprot tome, isticano je da muslimansko/bošnjačko opredjeljenje za unitarnu („građansku“) BiH jest opredjeljenje za očuvanje skladnog suživota i multietničkog društva.³⁴ Za očuvanje onih vrijednosti koje su, na što je posebice ciljano, svoj izuzetan značaj imale i u SAD i među zemljama, tada čvršće integrirane Europske zajednice.³⁵ S ciljem davanja kredibiliteta navedenim tvrdnjama muslimanska/bošnjačka strana, za razliku od hrvatske i srpske, ipak je uspijevala ostaviti određeni dojam vlastite „ne skučenosti“ u nacionalne okvire. Primjerice, na prostorima BiH pod muslimanskom/bošnjačkom vlašću, što se rado isticalo, određene, čak i odgovorne funkcije prepuštane su pojedinim Srbima i Hrvatima.³⁶ Doduše, idejno prilagođenima dominantnoj,

³¹ Husnija Kamberović (ur.), *Ratni Kongres bosanskomuslimanskih intelektualaca*: 22. decembra 1992, Vijeće Kongresa bosanskomuslimanskih intelektualaca, Sarajevo, 1994, str. 34, 75, 184, 189; George Kenney, The Bosnia Calculation: How many have died? Not nearly as many as some would have you think, *The New York Times Magazine*, New York, 23.07.1995; George Kenney, *The Bosnian Calculation Revisited*, 18.12.2005, Internet, <http://www.eurotrib.com/story/2006/3/22/14237/5786>; <http://dyske.com/paper/875,02/04/10>.

³² Demografski eksperti Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (ICTY) utvrdili su početkom 2010. da broj ubijenih tijekom ratnih sukoba u BiH 1992-95. iznosi oko 104.732 ljudi. Od toga broja, koji uključuje pripadnike svih nacionalnosti bilo bi 42.106 stradalih civila i 62.626 vojnika. Internet: http://www.slobodnaevropa.org/content/haski_sud_icty_demografski_podaci_zlocini_balkan_bih/3543031.html; <http://www.icty.org/sid/10591>; http://www.icty.org/x/file/About/OTP/War_Demographics/en/bih_casualty_undercount_conf_paper_100201.pdf, 12/10/11.

³³ „Navukli su Vas, ambasadore, na potpuno pogrešan trag: u mapama i diobama nema nikakve budućnosti za Bosnu i Hercegovinu – samo još više patnji i stradanja: pokušajte sa nekim europskijim rješenjem“, dio iz članka (pisma) „Ne dijelite pepeo“ kojeg je Kemal Kurspahić, glavni i odgovorni urednik dnevnika *Oslobođenje*, „uputio“ Joseu Cutileiru – predsjedavajućem „Konferencije o BiH“, Dnevnik *Oslobođenje*, Sarajevo, 21.05.1992, str. 2.

³⁴ „Ako bi željeli, kao što je bio slučaj, da dobiju jedinstvenu Bosnu pod svojom kontrolom, bili bi vojno nemoćni da primjene svoje ciljeve bez aktivne podrške američkih lidera. U postkomunističkoj eri, Amerikanci i Nijemci su igrali glavnu ulogu, tako da se zapadna podrška nije mogla dobiti bez prihvaćanja zapadnih koncepata o tolerantnom, multietničkom društvu“, Nora Belof, *Jugoslavija – jedan rat koji se mogao izbjeći*, op. cit., str. 80.

³⁵ Ovdje su indikativne tvrdnje zadnjeg američkog ambasadora u Jugoslaviji Warren Zimmermanna: „Bošnjaci su se borili za očuvanje multietničke tradicije, za državu u kojoj bi mogle živjeti različite etničke skupine. Sjedinjene države bile su najuspješnija multietnička zajednica na svijetu, inspiracija za ono što su i sami Bošnjaci željeli izgraditi“, Warren Zimmermann, *Izvori jedne katastrofe*, op. cit., str. 253.

³⁶ „Sukladno javnim proklamacijama o ‘multietničkoj, multikulturalnoj i demokratskoj naravi’ režima u Sarajevu, na mjestu zapovjednika ‘Republičkog štaba teritorijalne obrane’ (jedna od vojnih formacija iz kojih će proizići muslimanska/bošnjačka Armija BiH, S.M.) postavljen je početkom travnja 1992. general Hasan Efendić, na mjesto njegova zamjenika Srbin, pukovnik Jovo Divjak, a na mjesto ‘načelnika Štaba’ Hrvat, također pukovnik, Stjepan Šiber. Ta su

muslimanskoj/bošnjačkoj sredini. Ali činjenica da je riječ bila o Srbima i Hrvatima pružala je dodatni doprinos inozemnom doživljaju etičke utemeljenosti muslimanskih/bošnjačkih političkih pozicija.

UBIJENI I NESTALI U BIH TIJEKOM 1992. ³⁷														
mjesec	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	nepoznato	ukupno
HRVATI														
civili	2	3	5	76	197	249	234	78	63	57	46	38	130	1.178
vojnici	1	1	15	188	320	389	275	285	188	175	106	114	7	2.064
ukupno	3	4	20	264	517	638	509	363	251	232	152	152	137	3.242
SRBI														
civili	1	3	10	135	406	474	291	253	193	141	64	124	162	2.257
vojnici	43	28	42	310	1008	1550	1167	1272	1074	810	640	724	232	8.900
ukupno	44	31	52	445	1414	2024	1458	1525	1267	951	704	848	394	11.157
BOŠNJACI														
civili	10	19	32	963	4071	5356	3076	1649	876	520	407	284	892	18.155
vojnici	8	10	22	428	1684	2472	1662	1577	1321	1090	876	1081	56	12.287
ukupno	18	29	54	1391	5755	7828	4738	3226	2197	1610	1283	1365	948	30.442
OSTALI														
civili	0	1	3	18	44	46	24	18	20	5	3	3	48	223
vojnici	0	1	0	4	3	10	4	8	5	8	1	2	0	46
ukupno	0	2	3	22	47	56	28	26	25	13	4	5	48	269

Poistovjećivanje projekta unitarne BiH sa opredjeljenjem za očuvanjem bosansko-hercegovačkog multietnicizma i sa spremnošću na suživot vodili su nastanku pravog oduševljenja muslimanskom/bošnjačkom stranom i njenim državotvornim ciljevima. Napokon su stvoreni uvjeti za „zaokruživanje“ dominantne, krajnje ideologizirane te praktički još uvijek aktualne inozemne predodžbe o BiH.

Ukratko, po njoj su Srbi, kojima se za hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih ratnih sukoba (1993) konačno „pridružilo“ Hrvate imali ulogu, slikovito

imenovanja bila, međutim, kao što će to i vrijeme pokazati, tek puka formalnost, smišljena (...) 'zbog legalizacije'. Ujedno, (...) u vrijeme kada su ta imenovanja objavljena, jedan od ministara u tadašnjoj vladi prenosi nalog što dolazi iz političkog vrha, dakle od g. Izetbegovića, a koji glasi: 'Vi i dalje rukovodite (Muslimani/Bošnjaci, S.M.), a oni samo neka tamo sjede', Mladen Ančić, *Tko je pogriješio u Bosni*, Pan Liber, Osijek, Zagreb, Split, 1999, str. 73.

³⁷ *Ljudski gubici u Bosni i Hercegovini 1991-1995*, Istraživačko-dokumentacioni centar, Sarajevo, 2009, Internet, <http://www.idc.org.ba/index.php?option=comcontent&view=section&id=35&Itemid=126&lang=bs>, 02/04/10.

govoreći – „loših momaka”.³⁸ Oni su otpočeli i vode rat, odgovorni su za masovne zločine, sprovode etničko čišćenje, protive se suživotu i multietničkoj BiH, vrše agresiju na nju, žele je razbiti i pripojiti dijelove njenog teritorija svojoj „matičnoj zemlji”. Stoga ne samo da su jednostrano formulirana srpska, te njoj srodna hrvatska platforma „loše”, već je takav i svaki oblik unutrašnjeg uređenja BiH koji bi „podilazio” zahtjevima vodstava tih naroda. S tim u vezi, podrška složenom ustrojstvu u konačnici je podrška stradavanju ljudi, etničkim čišćenjima, razaranju BiH i njenog multietnicizma.³⁹ Jasno, pri tome se u potpunosti zaobilazilo da je tadašnji, službeni pristup međunarodne zajednice, očitovan u Cutileirovom planu, također predviđao multietničku BiH sastavljenu od jedinica u kojima bi pojedini narod bio brojčanom većinom ali kojima se podrazumijevao multietnički sastav; što međunarodna podrška složenom uređenju niti izbliza nije podrazumijevala podršku teritorijalnom razbijanju BiH i izdvajanju dijelova njenog teritorija; što je po svom Ustavu, po kojem je imala biti državom triju konstitutivnih, suverenih i jednakopravnih naroda BiH već bila definirana kao svojevrsna složena država, itd.

S druge strane, po istoj su predodžbi Muslimani/Bošnjaci bili „dobrim momcima”. Oni nisu davali povoda izbijanju rata, njihova je uloga u njemu samo i jedino obrambena, stradaju tek zbog tog što su muslimani i što žele skladan suživot, protive se podjeli BiH, ne žele da unutar nje bude ikakvih granica između naroda,⁴⁰ opredijeljeni su za unitarno uređenje jer jedino ono omogućava da BiH bude istinskom multietničkom zemljom.⁴¹ Stoga, posve je razumljivo da je i njihovo opredjeljenje za unitarnu BiH „dobro” i da ga treba podržati. Naravno da pri nastanku ovakvog doživljaja nije uziman u obzir politički doprinos koji je muslimanska/bošnjačka politika dala izbijanju rata. Primjerice, korištenjem majorizacije kojom se po samom bosansko-hercegovačkom Ustavu nisu smjele „rješavati” međunacionalne relacije unutar BiH; taktičkim prihvaćanjem Cutileirovog plana kako bi se potaklo međunarodno priznanje BiH; njegovom opstrukcijom i faktičkim

³⁸ „Zvjerstva Srba početkom rata pribavila su im sliku ‘loših momaka’ koji ubijaju nevine ljude i upuštaju se u genocid, dok su Bosanci (Muslimani/Bošnjaci, S.M.) uspijevali promicati sliku o sebi kao bespomoćnim žrtvama. Iz takvog odnosa stvari došlo je do toga da su za većinu svjetske javnosti, kako se izrazila Rebecca West, Muslimani postali omiljen balkanski narod koji se u njihovim srcima afirmirao kao nevini patnik ‘uvijek klan i nikad koljač’”, Samuel P. Huntington, *Sukob civilizacija*, Izvori, Zagreb, 1997, str. 355.

³⁹ Autorove konstatacije usporediti npr. sa sadržajem sljedećih novinskih članaka: “Symbols Can’t Save Bosnia”, *New York Times*, 01.07.1992; Church George J., Mader William, “Munich all over again?”, *Time*, 31.08.1992; “The U.N. Assembly; Bosnia Chief Defends Ethnic Diversity”, *New York Times*, 22.09.1992, Internet, 02/04/10.

⁴⁰ Po pisanju talijanske *Repubbliche*, „Izetbegović se nadao međunarodnoj pomoći, ali su na kraju svi okrenuli leđa, a upao je i u klopku kantonalizacije republike što su dvanaestorica predlagala” (...) „Sada se očekuje predaja Izetbegovića i prihvaćanje grotesknog rješenja koje će podijeliti 4,4 milijuna Bosanaca, rijeke, planine, tvornice, sela, četvrti i razbit će jedan suživot, koji je barem u gradovima stvorio jedan zajednički identitet”, prema: Silvije Tomašević, „Podjela ratnog plijena”, dnevnik *Slobodna Dalmacija*, Split, 09.05.1992, str. 12–13.

⁴¹ „Bosanska koalicijska vlada u kojoj dominiraju Muslimani pokušala je očuvati republiku kao multireligijsku zajednicu s tolerancijom za sve”, “Lean on Croatia, Too”, *The New York Times*, 13.05.1992, Internet, 02/04/10.

odbijanjem nakon što je postalo izvjesnim da će BiH biti međunarodno priznata; očitovanjem spremnosti da se državnu neovisnost BiH iskoristi za afirmaciju vlastitih i destrukciju ustavnih pozicija i interesa drugih dvaju naroda. Nije uzimana u obzir niti činjenica da stradanja i Muslimana/Bošnjaka i pripadnika drugih naroda nisu proizlazila iz njihove vjersko-civilizacijske nego iz političko-nacionalne determiniranosti. Nadalje, nije se zamaralo niti pitanjem kako to da se muslimansko/bošnjačko, gorljivo opredjeljenje za suživot i multietničnost očituje samo u kontekstu takvih rješenja koja bi im trebala omogućiti političku kapitalizaciju njihove brojčane većine, a da se protive mogućnosti suživota u multietničkim formacijama unutar kojih bi bili manjinom. Pa čak i mogućnosti da unutar same BiH dio Muslimana/Bošnjaka živi u jedinicama sa srpskom i hrvatskom većinom kako je predviđao Cutileirov plan.⁴²

4. Promjena oficijelne međunarodne politike prema unutrašnjem uređenju Bosne i Hercegovine

U postojećim je okolnostima navedena, krajnje pojednostavljena „crno-bijela” predodžba o BiH i karakteru međunacionalnih odnosa unutar nje uspjela steći gotovo dogmatski te političko-trendovski značaj. Njeno prihvaćanje i poticanje postati će svojevrsnom legitimacijom političke, svjetonazorske, karakterne prosvjećenosti.⁴³ Razumljivo, u onoj mjeri u kojoj je bosansko-hercegovačka problematika postala relevantnom na međunarodnoj sceni. Napokon, iz raspoloženja koje je producirala u dominantnom dijelu međunarodne javnosti proizlazio je snažni i konstantni pritisak na tadašnju, službenu i (kon)federalizaciji sklonu međunarodnu politiku prema BiH koji ona nije mogla ignorirati. Pored toga, nije mogla ignorirati niti pritisak koji su na nju, u smislu davanja sveukupne podrške Muslimanima/Bošnjacima, vršile islamske zemlje. Presudno motivirane islamsko-civilizacijskom odrednicom tog južnoslavenskog naroda a ne

⁴² Kreaciji prikazane, „crno-bijele” predodžbe u kontekstu BiH zasigurno je doprinio i angažman profesionalnih lobista. Tako je, po podacima koje iznosi Vladimir Volkoff, američka lobistička agencija „Ruder Finn” od svibnja do prosinca 1992. vrlo uspješno djelovala na promociji muslimanskih/bošnjačkih i destrukciji srpskih pozicija u BiH. Ipak, pitanje je koliko bi taj angažman bio uspješan da je s politički relevantnih mjesta, kako sam Volkoff kaže, „vjetar puhao u suprotnom pravcu” (Vladimir Volkov, *Dezinformacija: Od Trojanskog konja do Interneta*, Naš dom, Beograd, 2005, Internet, <http://www.scribd.com/doc/21722198/>, 22/05/11).

⁴³ „Američki su elitni krugovi također bili naklonjeni Bosancima (Muslimanima /Bošnjacima, S.M.), jer im se sviđala zamisao o multikulturalnoj zemlji, i u prvima godinama rata bosanska je vlada uspješno promicala tu predodžbu. Tijekom cijelog rata američka je politika ostala tvrdoglavo opredijeljena za multietničku (unitarnu, S.M.) Bosnu iako ju je golemo većina bosanskih Srba i bosanskih Hrvata odbacivala. Premda je stvaranje multietničke države bilo očito nemoguće ako, kao što su također vjerovali, jedna strana vrši genocid nad drugom, američki su elitni krugovi u glavi spajali te kontradiktorne predodžbe u opće suosjećanje za bosansku borbu. Na taj su način američki idealizam, moralizam, humanitarni instinkti, naivnost i nepoznavanje situacije naveli SAD na probosanski i protusrpski stav”, Samuel P. Huntington, *Sukob civilizacija*, op. cit., str. 355.

nekakvom bošnjačkom, navodno za bosansko-hercegovački multietnicizam afirmativnom političkom platformom.⁴⁴ Zanemarivanje stavova tih zemalja moglo je biti i te kako kontraproduktivno za pozicije i interese koje su u islamskom „svijetu“ imale zapadne država. Posebice SAD.

Na koncu, određeni pritisak na službenu međunarodnu politiku proizlazio je iz pojedinih, po svom izvorištu zapadnih te prvenstveno sigurnosnim razlozima motiviranih viđenja. Po njima bi (kon)federalizacija BiH, njena unutrašnja podjela na tri, uvjetno rečeno nacionalne cjeline, bila samo etapom na putu izdvajanja hrvatske i srpske jedinice iz bosansko-hercegovačkog okvira. Time bi došlo do raspada BiH i do pojave male, etničko-vjerski uglavnom homogene bošnjačko-muslimanske države u „srcu“ Europe. Zbog nezadovoljstva vlastitim položajem te zbog „razočaranosti“ Zapadom, ta bi se država mogla okrenuti islamskom „svijetu“ te postati utočištem islamskog radikalizma i terorizma na europskom tlu.⁴⁵ Da se takvo što ne bi dogodilo valja prekinuti s podrškom Cutileirovom planu te općenito sa podrškom složenom uređenju („kantonizaciji“) i podržati unitarizaciju te zemlje. Takvim ustrojem, koji je najbolja garancija „zadržavanju“ Srba i Hrvata u okviru BiH, ta će dva naroda biti u prilici politički „razvodnjavati“ islamsku bosansko-hercegovačku komponentu te sprječavati njeno artikuliranje u protuzapadnom pravcu.

Ovakva viđenja, koja kao svojevrсни izraz zapadno-islamskog nepovjerenja nisu osobito propagirana i koja je bilo dovoljno „kamufilirati“ brigom za cjelovitost BiH i sudbinu multietnicizma unutar nje, na muslimanskoj/bošnjačkoj strani mogla su naići samo na odobranje. Štoviše i na određene poticaje očitovane u produbljivanju zapadnjačkih „strahova“ od pojave male bošnjačko-muslimanske države, odnosno od stanja koje bi nastupilo ukoliko međunarodna zajednica ne podrži projekt unitarne BiH. Druga je stvar što cijela ova konstrukcija nije bila održiva, iz prostog razloga što Srbi i Hrvati nisu htjeli živjeti u unitarnoj, *de facto* muslimanskoj/bošnjačkoj BiH. U krajnjem slučaju taj su otpor iskazivali zbjegovima pred Armijom BiH ili kroz masovno i stalno iseljavanje s prostora pod muslimanskom/bošnjačkom vlašću. Napokon, realizacijom naznačenog, „sigurnosnog“ pristupa bila bi doduše spriječena mogućnost nastanka muslimanske/bošnjačke konstitutivne jedinice ili u krajnjem slučaju male i etničko-vjerski homogene bošnjačko-muslimanske države na dijelu bosansko-hercegovačkog teritorija. Ali tek u interesu nastanka homogene bošnjačko-muslimanske države na cjelokupnom prostoru BiH.

⁴⁴ „Vrhovni vjerski vođa Saudijske Arabije objavio je u utorak (16.06.1992) ‘fetvu’ (vjerski dekret) u kojem poziva sve islamske vjernike da pruže podršku (u novcu, sili i molitvama, S.M.) muslimanima u BiH u, onom što je nazvao, njihovoj borbi protiv ‘neprijatelja Božjih’... Saudijska novinska agencija navodi da je dekret naslovljen na sve muslimane, njihove vlade i narode... ‘Vaša se muslimanska braća u Bosni bore protiv Božjih neprijatelja - Srba i njihovih pristaša. Svi muslimani imaju im obvezu pomoći gdje god je moguće’, zahtjeva se u ‘fetvi’ saudijskog vođe”, Dnevnik *Slobodna Dalmacija*, Split, 17.06.1992, str. 40.

⁴⁵ Vidjeti: Richard Holbrooke, *Završiti rat*, TDK Šahinpašić, Sarajevo, 1998, str. 37-38, 340, 343; Mario Nobilo, *Hrvatski feniks - diplomatski procesi iza zatvorenih vrata 1990-1997*, op. cit., str. 539-540; Edgar O’Ballance, *Civil War in Bosnia 1992-94*, Macmillan Press, St. Martin’s Press, Basingstoke, New York, 1995, str. 79.

Sve u svemu, pod utjecajem prilika u kojima je djelovala, izložena optužbama po kojima je njen tadašnji pristup bio gotovo zločinački-poticajan, po kojima je vodio uništenju jedne muslimanske zajednice u središtu Europe, međunarodna zajednica počinje mijenjati svoj odnos prema bosansko-hercegovačkoj problematici. Početni oblik njene prilagodbe tadašnjoj političkoj atmosferi očitovao se već kod prihvaćanja prakse po kojoj je muslimanski/bošnjački segment bosansko-hercegovačke vlasti poistovjećivan sa „bosanskom vladom”,⁴⁶ te po kojoj se samu BiH identificiralo sa Muslimanima/Bošnjacima.⁴⁷ Nadalje, međunarodna je zajednica praktički odmah po svom uključivanju u pokušaje rješenja bosansko-hercegovačke problematike pokazala da je do rješenja za BiH, naknadno za povratak mira u njoj spremna doći i političkim pritiscima, sankcijama, izolacijom protivnika svoje politike. Tim se mehanizmima obilato služila u kontekstu Srba a naknadno, u manje očitijoj formi i Hrvata. No, sukladno navedenoj atmosferi i statusu koji su Muslimani/Bošnjaci stekli na međunarodnoj sceni službena međunarodna politika, ne želeći destabilizirati vlastite pozicije zarana odustaje od mogućnosti da se tim istim mehanizmima služi naspram Muslimana/Bošnjaka.⁴⁸ Taj se realitet vrlo jasno očitovao tokom ljeta 1992. kad su izvršili uspješnu, ničim problematiziranu, završnu destrukciju Cutileirovog plana.⁴⁹

Istodobno, muslimanska/bošnjačka strana producira programatske dokumente o unutrašnjem uređenju BiH koji su u potpunoj suprotnosti sa Cutileirovim planom. Tako u „Stavovima o administrativno-teritorijalnom uređenju Bosne i Hercegovine” od 16. srpnja te „Ustavnim principima unutrašnjeg uređenja Republike Bosne i Hercegovine” od 16. kolovoza 1992.⁵⁰ realno

⁴⁶ David Owen, *Balkanska odiseja*, Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 1998, str. 85; Suzan Vudvord, *Balkanska tragedija*, op. cit., str. 293.

⁴⁷ „Ipak, borba bosanske diplomacije za koncept integralne multietničke BiH bila je medijski uspješna i legalizirala je položaj Bošnjaka/Muslimana kao jedinog stvarnog nosioca i nasljednika suvereniteta BiH”, Mario Nobilo, *Hrvatski feniks – diplomatski procesi iza zatvorenih vrata 1990–1997*, op. cit., str. 588.

⁴⁸ David Owen, *Balkanska odiseja*, op. cit., str. 281.

⁴⁹ Kako navodi sam Jose Cutileiro: „Poslije nekoliko pregovaračkih susreta naši su principi za buduće ustavno uređenje BiH bili prihvaćeni od sve tri strane (Muslimani, Srbi, Hrvati) u Sarajevu 18. ožujka kao osnova za buduće pregovore. Ti su se pregovori nastavili, zajedno sa razgovorima o unutrašnjoj podjeli teritorija BiH i ostalim problematikama do ljeta kada su Muslimani *iznevjerili prethodno sklopljen dogovor*. Da to nisu učinili, bosansko se pitanje moglo razriješiti ranije, sa manje ljudskih žrtava (uglavnom muslimanskih) i razaranja zemlje. Ali da budemo poštteni, predsjednik Izetbegović i njegovi pomoćnici bili su ohrabreni da odbace dogovoreno i da se bore za unitarnu bosansko-hercegovačku državu od strane dobronamjernih i neupućenih koji su držali da bolje poznaju problem”, Jose Cutileiro, „Pre-war Bosnia”, *The Economist*, London, 9–15.12.1995. Ovdje valja nadodati da su Muslimani/Bošnjaci faktički odbili Cutileirov plan još krajem ožujka 1992. Njihovo naknadno sudjelovanje u susretima posredstvom kojih je međunarodna zajednica pokušavala reafirmirati i dograditi taj isti plan bilo je motivirano posve drugim razlozima. Imalo je za cilj onemogućiti ikakvu reafirmaciju i dogradnju rješenja dogovorenih 18. ožujka 1992.

⁵⁰ Prema: Stjepan Šiber, *Prevare, zablude, istina: ratni dnevnik 1992*, RABIC, Sarajevo, 2000, str. 293–296, 317–319; Internet, <http://www.slobodanpraljak.com/>, 02/04/10; Dnevnik *Slobodna Dlamacija*, Split, 19.07.1992, str. 4.

muslimansko/bošnjačka Vlada i Predsjedništvo konstatiraju da je složeno uređenje („kantonizacija“) neprihvatljivo za BiH. Dakle, ustrojstva čije je prihvaćanje, u formi Cutileirovog plana predstavljalo jedan od uvjeta za njeno međunarodno priznanje. Mjesto toga izjašnjavaju se za unitarni, postojećoj situaciji donekle prilagođeni model uređenja BiH. Naime, sukladno ratnim prilikama i odnosima snaga, „ustrojstvenom“ opredjeljenju bosansko-hercegovačkih Srba i Hrvata, tadašnjoj, barem formalnoj međunarodnoj podršci složenom uređenju – u spomenutim se dokumentima poseban značaj pridaje problematici unutrašnje teritorijalne organizacije te regulaciji nacionalnih statusa i odnosa. Uz isticanje opredijeljenosti za BiH kao „decentraliziranu državu s razvijenom regionalnom i lokalnom samoupravom, te sa suverenitetom građana i ravnopravnošću nacija“.

Konkretno, prihvaća se mogućnost da se BiH sastoji od četiri do devet regija (Sarajevo, Banja Luka, Tuzla, Mostar, Zenica, Doboj, Bihać, Goražde i Trebinje) koje politički ne bi funkcionirale kao nacionalne jedinice pojedinih naroda. Njen političko-pravni identitet određivala bi volja većine građana (Vijeće građana u Skupštini BiH) uz mogućnost zaštite ravnopravnosti naroda (Vijeće naroda Skupštine BiH), koju se primarno shvaća kao ravnopravnost na polju jezika, nacionalne kulture, odgoja i obrazovanja. Također, u relevantnim državnim tijelima i institucijama poštivali bi se principi paritetne i proporcionalne zastupljenosti te konsenzusualnog odlučivanja. Zaključno, riječ je bila o izjašnjavanju za unitarnu, decentraliziranu državu koja bi muslimanskom/bošnjačkom narodu omogućila realizaciju vlastite suverenosti u „punom kapacitetu“, dok bi se suverenost brojčano manjinskih naroda svela na mogućnost zaštite onih njihovih prava koja su unutar razvijenih liberal-demokracija u osnovi zagarantirana nacionalnim manjinama. Napokon, političko opredjeljenje iskazano u navedenim dokumentima postati će svojevrsnom ponudom muslimanske/bošnjačke strane u daljnjim pregovorima o uređenju BiH.⁵¹

Propašću Cutileirovog plana stvoreni su uvjeti za potpuno usuglašavanje službene međunarodne politike sa popularnim, globalno proširenim predodžbama i stavovima naspram BiH. Nastalo je stanje u kojem međunarodna zajednica, kao mirovni posrednik, nije imala čime posredovati. S tim u vezi, valjalo je što prije kreirati novi plan njenog unutrašnjeg uređenja. Konačno se otvorio prostor u kom je službena međunarodna politika morala očitovati da li prihvaća „vjerovanje“ po kojem je unitarna, time navodno multietnička BiH, takva za koju se zalaže „bosanska vlada“, jedina etički opravdana i međunarodno prihvatljiva solucija za tu zemlju, te da li je spremna otpočeti djelovati u tom smislu. Do jasnog oblika takvog očitovanja, do bitne naznake o tome da će daljnja artikulacija službene međunarodne politike prema BiH faktički biti u funkciji muslimanskih/bošnjačkih državotvornih ciljeva i interesa, date su već na Konferenciji o (bivšoj) Jugoslavije održanoj 26–28. kolovoza 1992. u Londonu.

⁵¹ Barbara Crossette, „Bosnia, Fearing Ethnic Partition, Will Propose 4 Local Authorities“, *New York Times*, 20.08.1992. – Internet, 10/03/2010; Dnevnik *Slobodna Dalmacija*, Split, 23.08.1992, zadnja str.; Dnevnik *Vjesnik*, Zagreb, 23.08.1992; Internet, <http://www.slobodanprajak.com/>, 02/04/10.

Tada je, primjerice njen supredsjedatelj Cyrus Vance, izjavio kako se „koncept podjele BiH na srpske, hrvatske i muslimanske teritorije, poznat kao kantonizacija, u prošlosti pokazao neprihvatljivim”.⁵² Ujedno, za trajanja Konferencije, vršitelj dužnosti državnog tajnika SAD Lawrence Eagleburger izrazio je podršku teritorijalnom integritetu BiH i njenoj „legitimnoj vladi”, te očitovao snažno protivljenje „kantonizaciji”, dovodeći je u vezu sa etničkim čišćenjem.⁵³ Ovakvi istupi, usko povezani sa pozicijama koje su Muslimani/Bošnjaci zauzeli u pomenutim, programatskim dokumentima a time i u samim pregovorima o ustrojstvu BiH,⁵⁴ indirektno su govorili o tome da će djelovanje međunarodnih posrednika ubuduće biti usmjereno prema unitarizaciji BiH. Stoga je razumljivo da barem do daljnjeg nije pridavan odgovarajući značaj, na istoj konferenciji izraženoj spremnosti srpske strane da u korist mirovnog rješenja, takvog koje bi unutar složeno uređene BiH omogućilo egzistenciju RS, prepusti oko petine teritorija pod svojom kontrolom.⁵⁵

U svakom slučaju, naredni Vance-Owenov plan unutrašnjeg uređenja, u inicijalnoj formi prezentiran u listopadu 1992. a u finaliziranoj početkom siječnja 1993, predviđao je unitarno uređenu, decentraliziranu BiH.⁵⁶ Gotovo onakvu kakvu je predlagala muslimanska/bošnjačka strana u pomenutim „Stavovima o administrativno-teritorijalnom uređenju BiH”, te „Ustavnim principima unutrašnjeg uređenja Republike BiH”. Unatoč tome što je, zbog svog zaobilaznja ukupne stvarnosti u kontekstu BiH taj plan propao, do lipnja 1993. podrška je unitarizaciji ostala konstantom međunarodnog odnosa prema toj zemlji. S tim da će njena artikulacija nakon propasti Vance-Owenovog plana u znatno većoj mjeri biti prilagođena cjelini međunarodnih i bosansko-hercegovačkih realiteta.

Navedena prilagodba neće imati poseban značaj naspram međunarodnog pristupa rješenju „hrvatskog pitanja” u BiH. Bosansko-hercegovačke se Hrvate, prvenstveno zbog njihovih skromnih političkih, vojnih i demografskih potencijala relativno lako uspjelo uklopiti u okvir, početkom 1994. formirane Federacije BiH. Formalno, ona je imala biti zajedničkim hrvatsko-muslimanskim/bošnjačkim entitetom. No, zahvaljujući svom unitarnom potencijalu, izrazitoj brojčanoj nadmoćnosti Muslimana/Bošnjaka te odgovarajućim međunarodnim poticajima u postratnom je razdoblju relativno brzo svedena na razinu muslimanske/bošnjačke nacionalne tvorevine. Prilagodba se međunarodne zajednice očitovala prije svega u prema rješenju „srpskog pitanja” u BiH. Zahvaljujući svom, za tadašnje prilike dovoljnom potencijalu, bosansko-hercegovački su Srbi mogli ustrajati na zahtjevu za priznanjem RS unutar BiH. U konačnici, međunarodna je zajednica uvažila taj zahtjev, prije svega rukovođena potrebom zaustavljanja rata i njime izazvanih

⁵² Kasim I. Begić, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do daytonskog sporazuma (1991–1996)*, op. cit., str. 104.

⁵³ London conference to galvanize international action, *U.S. Department of State Dispatch*, 10517693, Sep92 Supplement London Conference, Svezak. 3, Broj 35, Internet, <http://search.ebscohost.com/>, 02/04/10.

⁵⁴ Alija Izetbegović, *Sjećanja*, TDK Šahinpašić, Sarajevo, 2001, str. 128–130.

⁵⁵ Dnevnik *Slobodna Dalmacija*, Split, 29.08.1992, str. 15; 30.08.1992, str. 12.

⁵⁶ David Owen, *Balkanska odiseja*, op. cit., str. 98–99.

stradanja, te je krajem 1995. sukreirala složeno uređenu, „daytonsku“ BiH. Gledano sa aspekta međunarodne zajednice, njena „složenost“, odnosno pristanak na postojanje RS unutar BiH, nije proizišla iz okvira koji je uvažavan u Cutileirovom planu. Iz prava srpskog naroda, zasnovanog više na njegovom ustavnom statusu nego iz nemogućnosti da se RS slomi u okolnostima kakve su već bile. Stoga će realizacija tog, „neodređenog“ posla, u interesu unitarizacije BiH postati esencijalnim dijelom međunarodnog djelovanja u poslijeratnom periodu.

5. Zaključno razmatranje

Svojim predratnim opredjeljenjem za Cutileirov plan, za složeno uređenje BiH, međunarodna je zajednica očitovala vlastitu „svijest“ o tome da do harmonizacije etničkih relacija u toj zemlji može doći jedino uravnoteženim, kompromisnim pristupom zasnovanim na podjednakom uvažavanju, odnosno zakidanju svih triju naroda. Dakle, da se takvo što ne može postići unitarizacijom BiH koja vodi njenoj transformaciji u državu tek jednog, muslimanskog/bošnjačkog naroda. S tim u vezi, u okolnostima izloženosti raznim „unitarističkim“ pritiscima službena je međunarodna politika, u interesu same BiH te njenih naroda i građana, bila dužna „obraniti“ svoju opredijeljenost prema (kon)federalizaciji te zemlje. Ona naprosto nije smjela dopustiti da bude (pre)oblikovana, ponajprije od međunarodnog javnog mnijenja. Upravo suprotno, uz odgovarajuću argumentaciju trebala je utjecati na (pre)oblikovanje njegovog „raspoloženja“. Na koncu, bila je ovlaštena za rješenje bosansko-hercegovačke problematike te je s globalnog aspekta gledano imala najkompetentniji uvid u nju.

U kontekstu rečenog, valjalo je uporno objašnjavati da je složeno uređenje, konkretno ono predviđeno Cutileirovim planom, apsolutno afirmativno za održanje državne opstojnosti BiH i njene teritorijalne cjelovitosti. Da pripadnici brojčano manjinskih naroda u BiH zajedno predstavljaju većinu bosansko-hercegovačkog stanovništva, da njihovi etnički prostori zauzimaju čak 71,6% teritorija BiH, da su po svom ustavnom statusu izjednačeni sa Muslimanima/Bošnjacima. Da je stoga uvažavanje ustrojstvenih zahtjeva i tih naroda najbolja garancija opstanku i cjelovitosti BiH. Da isti plan ne vodi nikakvom teritorijalnom zakidanju Muslimana/Bošnjaka. Nasuprot, da omogućava da najveći dio etničkih prostora tog naroda bude dijelom njegove teritorijalne jedinice i pod direktnom muslimanskom/bošnjačkom vlašću. Da će pored toga, u uvjetima zagaranirane opstojnosti i cjelovitosti BiH, cjelokupni bosansko-hercegovački teritorij i nadalje predstavljati prostorno-društveni okvir muslimanske/bošnjačke zajednice. Da takvo rješenje ne pruža razlog za radikalizaciju muslimanske/bošnjačke politike te da ako do nje dođe tad ona ne zaslužuje podršku već osudu.

Nadalje, valjalo je isticati da je složeno uređenje predviđano Cutileirovim planom bilo usmjereno na očuvanje etničke i etničko-prostorne heterogenosti BiH. Da su po njemu, uvjetno rečeno, nacionalne jedinice trebale imati multietnički sastav stanovništva te da se za manjinske grupacije unutar njih

predviđao najopsežniji oblik institucionalne zaštite. Da je unatoč ratu i njime izazvanim etno-prostornim promjenama složeno uređenje u najmanjoj mjeri doprinosilo daljnjem urušavanju bosansko-hercegovačke multietničnosti te da je bilo najprikladnije za obnovu predratne etničke slike BiH. Da je nakon izbivanja rata i počinjenih zločina bilo pogrešno gledati na podršku Cutileirovom planu i složenom uređenju kao na nekakvu nagradu onima koji su izvršili agresiju i zločine. Jer narodi, to je bar općenito prihvaćeno, ne mogu biti niti agresorski niti zločinački te ih se ne može kolektivno kažnjavati zbog zločina koje su počinili pojedinci iz njihovih redova. Zatim, da Cutileirov plan ničim ne dovodi u pitanje spremnost međunarodne zajednice za kažnjavanjem tih istih zločinaca kojem god narodu pripadali itd.

No, svakako, lakše je bilo uskladiti međunarodnu politiku prema BiH sa raspoloženjem međunarodne javnosti tj. sa raspoloženjem javnog mnijenja globalno relevantnih zemlja, što se i učinilo. Pa kakve god to posljedice imalo za BiH. U svakom slučaju, podrškom unitarnom ustrojstvu međunarodni je angažman izgubio svoj prvotni, kompromisno-medijatorski značaj. Mjesto djelovanja na harmonizaciji etničkih odnosa, čime je opravdavala svoju infiltraciju u bosansko-hercegovačku problematiku, međunarodna je zajednica preuzela ulogu promotora muslimanskih/bošnjačkih, u osnovi maksimalističkih ciljeva. Koliko god se te ciljeve pokušavalo svesti na brigu za bosansko-hercegovački multietniizam, njihova je realizacija vodila tek transformaciji BiH iz države triju konstitutivnih, suverenih i jednakopravnih naroda u nacionalnu državu najbrojnijeg među njima – muslimanskog/bošnjačkog.

Nadalje, izborom unitarnog modela, uvelike opravdavanog etičkim razlozima, sama je međunarodna zajednica dospjela na etički krajnje upitne pozicije. Naime, gledano s idejno-ustrojstvenog aspekta, ona je s pravom, od otpočinjanja svog bavljenja BiH osuđivala srpske i hrvatske nacionalno-egoistične opcije. Međutim, nakon navedenog izbora njenoj će osudi biti izvrgnuto i samo protivljenje unitarizaciji te izražavanje podrške složenom uređenju. Obzirom na prevladavajuće ustrojstveno raspoloženje unutar srpskog i hrvatskog naroda u BiH, takvim se osuđivanjem otvarao prostor etički krajnje neprihvatljivoj kriminalizaciji i stigmatizaciji ta dva naroda. Tim više nepravdnoj ukoliko se uzme u obzir prvotne, „u dobroj vjeri“ poticane međunarodne stavove prema uređenju BiH. Sukladno prikazanim stavovima, vrlo je upitno bi li uopće došlo do hrvatskog, politički presudnog referendumskeg izjašnjavanja za neovisnu BiH, da su Hrvati mogli pretpostaviti daljnji razvoj događaja. Pored ostalog, da će zbog protivljenja unitarnoj opciji „bosanske vlade“, te svoje podrške složenom uređenju, čije je prihvaćanje predstavljalo jedan od preduvjeta priznanja BiH, „ući“ u jedno od svojih najgorih egzistencijalnih razdoblja na bosansko-hercegovačkom prostoru.

Završno, međunarodna je zajednica svoju podršku unitarizaciji mogla dovoditi u vezu sa potrebom očuvanja bosansko-hercegovačkog multietničizma, sa nužnošću poništavanja rezultata etničkog čišćenja. Takva su, etički utemeljena obrazloženja uistinu dobro zvučala, mogla su osigurati globalne simpatije ali ipak su ostajala tek svojevrsnom autoterapeutskom

fikcijom. Činjenica je bila da su bosansko-hercegovački Srbi i Hrvati pružali otpor mogućnosti takvog uređenja. Moglo ih se zbog toga kriminalizirati i stigmatizirati, no nije ih se moglo prisiliti da žive u unitarnoj BiH. Ne samo da su bili spremni masovno se iseliti pred prodorima međunarodno favorizirane Armije BiH, nego je bilo izuzetno teško spriječiti njihovo masovno iseljavanje sa prostora koji su se već nalazili pod muslimanskom/bošnjačkom kontrolom. Drugim riječima, realizacija projekta unitarne BiH, realno je, pored ostalog, vodila posve suprotnom od onog čime je opravdavana. Praktički do najopsežnijih iseljavanja sa prostora BiH, do najdalekosežnije etničke homogenizacije njenog prostora, do najradikalnijeg udara na bosansko-hercegovački multietnicizam.

Bibliografija

1. Ančić, Mladen, *Tko je pogriješio u Bosni*, Pan Liber, Osijek, Zagreb, Split, 1999.
2. Begić, Kasim I., *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma (1991-1996)*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1997.
3. Belof, Nora, *Jugoslavija – jedan rat koji se mogao izbjeći*, Plato, Beograd, 1999.
4. Church, George J., Mader William, "Munich all over again?", *Time*, 31.08.1992.
5. Crossette, Barbara, "Bosnia, Fearing Ethnic Partition, Will Propose 4 Local Authorities", *New York Times*, 20.08.1992.
6. Cutileiro, Jose, "Pre-war Bosnia", *The Economist*, London, 9-15.12.1995.
7. Degan, Vladimir-Đuro, *Hrvatska država u međunarodnoj zajednici*, Globus, Zagreb, 2002.
8. Dnevnik *Oslobođenje*, Sarajevo, 13/14.03.1992, 26.03.1992, 02.04.1992, 21.05.1992.
9. Dnevnik *Slobodna Dalmacija*, Split, 19.03.1992, 30.03.1992, 7.04.1992, 09.05.1992, 17.06.1992, 19.07.1992, 05.08.1992, 06.08.1992, 23.08.1992, 29.08.1992, 30.08.1992.
10. Dnevnik *Vjesnik*, Zagreb, 23.08.1992, Internet: <http://www.slobodanpralj.com/>.
11. Domazet-Lošo, Davor, *Hrvatska i veliko ratište*, Udruga sv. Jurja, Zagreb, 2002.
12. Duraković, Nijaz, *Prokletstvo Muslimana*, Oslobođenje, Sarajevo, 1993.
13. Filandra, Šaćir, *Bošnjačka politika u XX. stoljeću*, Sarajevo, Sejtarija, 1998.
14. Filipović, Muhamed, *Bio sam Alijin diplomata*, Delta, Bihać, 2000, knj. 1.
15. Gelo, Jakov, Grizelj Marinko, Akrap Anđelko (urs), *Stanovništvo Bosne i Hercegovine – narodnosni sastav po naseljima*, Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1995.
16. Holbrooke, Richard, *Završiti rat*, TDK Šahinpašić, Sarajevo, 1998.
17. Huntington, Samuel P., *Sukob civilizacija*, Izvori, Zagreb, 1997.
18. Isaković, Alija, O „nacionaliziranju“ Muslimana, Globus, Zagreb, 1990.
19. Izetbegović, Alija, *Sjećanja*, TDK Šahinpašić, Sarajevo, 2001.
20. Kamberović, Husnija (ur.), *Ratni Kongres bosanskomuslimanskih intelektualaca: 22. decembra 1992*, Vijeće Kongresa bosanskomuslimanskih intelektualaca, Sarajevo, 1994.
21. Kasapović, Mirjana, *Bosna i Hercegovina: podijeljeno društvo i nestabilna država*, Politička kultura, Zagreb, 2005.

22. Kenney, George, "The Bosnia Calculation: How many have died? Not nearly as many as some would have you think", *The New York Times*, New York, 23.07.1995, Internet: <http://www.eurotrib.com/story/2006/3/22/14237/5786>.
23. Kenney, George, *The Bosnian Calculation Revisited*, 18.12.2005, Internet, <http://dyske.com/paper/875>.
24. "Lean on Croatia, Too", *The New York Times*, 13.05.1992.
25. "London conference to galvanize international action", *U.S. Department of State Dispatch*, 10517693, Sep92 Supplement London Conference, Svezak. 3, Broj 35, Internet, <http://search.ebscohost.com/>.
26. *Ljudski gubici u Bosni i Hercegovini 1991-1995*, Istraživačko-dokumentacioni centar, Sarajevo, 2009, Internet, <http://www.idc.org.ba/index.php?option=comcontent&view=section&id=35&Itemid=126&lang=bs>.
27. Magaš, Branka, Žanić, Ivo (urs), *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991-1995*, Jasenski i Turk, Dani, Zagreb, Sarajevo 1999.
28. Marković, Brana, *Jugoslovenska kriza i svet*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2000.
29. Milinović, Ante (ur.), *Srpski zločini nad Hrvatima i Muslimanima u Bosanskoj Posavini i sjeverozapadnoj Bosni 1991-1995*, Savez zajednica udruga Hrvata izbjeglica i povratnika sjeverozapadne Bosne i Bosanske Posavine [etc.], Zagreb, Orašje, 1999.
30. Mrduljaš, Saša, „Oblik državnog uređenja Bosne i Hercegovine po Cutileirovom planu (18. ožujka 1992) međunarodne zajednice”, *Suvremene teme*, god. 2, br. 1, 2009.
31. Mrduljaš, Saša, „Veličina etničkih prostora u Bosni i Hercegovini (1991) i njihova podjela po Daytonskome mirovnom ugovoru (1995)”, *Politička misao*, god. 45, br. 3-4, 2008.
32. Nobilo, Mario, *Hrvatski feniks - diplomatski procesi iza zatvorenih vrata 1990-1997*, Globus, Zagreb, 2000.
33. O'Ballance, Edgar, *Civil War in Bosnia 1992-94*, Macmillan Press, St. Martin's Press, Basingstoke, New York, 1995.
34. Optužnica Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju protiv Radovana Karadžića (27.02.2009).
35. Owen, David, *Balkanska odiseja*, Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 1998.
36. Petranović, Branko, Zečević, Momčilo, *Jugoslavija 1918/1984 - zbirka dokumenata*, Rad, Beograd, 1985.
37. Rezolucija VS UN br. 752 (15.05.1992), Internet, <http://daccess-ods.un.org/TMP/4589687.html>.
38. Rumiz, Paolo, *Maske za masakr*, Derieux, Zagreb, 2000.
39. Simms, Brendan, *Najsramniji trenutak - Britanija i uništavanje Bosne*, Buybook, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, The Bosnian Institute, Sarajevo, Beograd, London, 2003.
40. "Symbols Can't Save Bosnia", *New York Times*, 01.07.1992.
41. Šiber, Stjepan, *Prevare, zablude, istina: ratni dnevnik 1992*, RABIC, Sarajevo, 2000, Internet: <http://www.slobodanpraljakk.com/>.
42. "The U.N. Assembly; Bosnia Chief Defends Ethnic Diversity", *New York Times*, 22.09.1992.
43. Tjednik *Dani*, Sarajevo, 27.07.2001. i 12.10.2001.

44. *Ustavi i ustavni zakoni*, Informator, Zagreb, 1974.
45. Valenta, Anto, *Podjela Bosne i borba za cjelovitost*, HKD Napredak, Vitez, 1991.
46. Voice of America, 13.09.2006, Internet, <http://www.voanews.com/croatian/archive/2006-09/2006-09-13voa8.cfm>.
47. Volkov, Vladimir, *Dezinformacija: Od Trojanskog konja do Interneta*, Naš dom, Beograd, 2005, Internet, <http://www.scribd.com/doc/21722198/>.
48. Vudvord, Suzan, *Balkanska tragedija*, Filip Višnjić, Beograd, 1997.
49. Vukadinović, Radovan, *Osnove teorije međunarodnih odnosa i vanjske politike*, Školska knjiga, Zagreb, 1989.
50. Vukadinović, Radovan, *Postkomunistički izazovi europskoj sigurnosti*, Ziral, Zagreb, 1997.
51. Zimmermann, Warren, *Izvori jedne katastrofe*, Globus, Znanje, Zagreb, 1997.
52. Žunec, Ozren, „Rat u Hrvatskoj 1991–1995”, *Polemos*, vol. I, br. 1, 1998, Internet, <http://www.hsd.hr/polemos/prvi/03.html>.

Saša Mrduljaš, PhD.

SHAPING OF INTERNATIONAL SUPPORT TO UNITARY BOSNIA AND HERZEGOVINA

ABSTRACT

In early 1992, the impossibility to bring into accord the political goals of the Croats, Serbs and Muslims/Bosniaks in Bosnia Herzegovina brought the international community to arbitrary and co-creation positions within the context of finding a solution for this state. Initially, the international community had regarded that for that republic and the harmonisation of relations among its nations the most suitable was a complex, (con)federal system, what was manifested in the Cutillero plan. It was considered as such to the extent that the adoption of the Cutillero was one of the conditions for its international recognition. However, soon after the outbreak of war in April 1992 the international community changed its opinion considering that it was only the unitary model of organisation of BH that was ethnically justifiable and functional. Therefore, it started to act in that direction. Although the war conditions were not suitable for such form of acting, what was finally manifested in the establishment of „Dayton“ BH, the support to unitarisation will keep on being a constant in the approach of the international community to this country. Based on what has been previously said, the paper analyses the circumstances that during 1992 led to the international support to unitarisation of BH as well as the reflection of this support on the relations among nations in Bosnia and Herzegovina.

Key words: international organisation of Bosnia and Herzegovina, Croats, Serbs, Muslims/Bosniaks, ethnic relations, international community.